

tant pre-revolucionari, servint-se d'un codi quasimòrt: «Riène la passa benne, / Mai un jour n'ira: / Richesses et misere, / Chasqu'un la laissera; / Car lou paoure espere/ D'estre a l'egalita» (p. 456).

L'epíleg que traça Courouau és clar i compendiós. Al Setcents la creació en llengua occitana existeix massivament. La integra una xarxa textual complexa, on conflueixen diverses tradicions, d'entre les quals la francesa, lògicament majoritària, ocupa només una part. Un cop aplegada la jungla de testimonis de l'escriptura d'oc al segle XVIII, més o menys tapats per l'essor lingüístico-literari franco-francès del segle de les Llums, es pot concloure, amb Courouau, que, «s'il n'y a pas de République des lettres occitanes, comme il y a une République des lettres françaises, il y a bien un *système* littéraire occitan, *incomplet* certes, mais, tant bien que mal, fonctionnant comme tel» (p. 472). Robert Lafont parlava de “diglòssia feliç”. Ben mirat, potser totes les diglòssies ho són més o menys, de felices. Uns versos inèdits —*et pout cause!*— del gran Jean-Baptiste Fabre resumirien els termes d'aquesta mena de beata conformació: «Aïci lou patois m'escâpa; / Monséigneur, excusas-lou; / Dês que soüi de bonna hî-mou / Aquella foullié m'arraâpa» (p. 484).

Abans de l'esclat revolucionari del 1789, la llengua dels habitants del terç sud de França sabíem que resistia en l'oralitat. Amb el volum monumental que hem revisitat, sabem que també va resistir, mal que fos com a reacció a una mort programada, amb una literatura. Entre els literats renaixentistes i barrocs i el Felibratge no hi va haver doncs un conjunt buit. Hi va haver una vida cultural, o potser subcultural, plena de contradiccions. Aquesta és la lliçó que s'ha d'extreure de *La langue partagée*, d'un llibre monumental, a partir d'ara imprescindible en l'estudi de la història de la llengua d'oc.

August RAFANELL
Universitat de Girona

CREMADES, Francesc (2016): *El Regiment de preservació de pestilència (1348) de Jacme d'Agramont. Història del manuscrit guardat a Verdú, context i versió en català actual*, pròleg de Joan Veny. Tàrraga: Museu Comarcal de l'Urgell-Tàrraga, 178 p.

El nom de Joan Veny va indistricablement associat al del gran projecte geolingüístic que cobreix tot l'àmbit on es parla la nostra llengua, i que ja ha donat tan bells i bons fruits com el volum *Etnotextos del català oriental*,¹ acompanyat d'enregistraments, els vuit volums de l'*Atles Lingüístic del Domini Català (ALDC)*,² font inexhaurible per al coneixement dels parlars catalans —tant l'un com els altres en coautoría amb Lídia Pons— i els cinc volums del *Petit ALDC*,³ un atles de segona generació, amb mapes interpretatius a tot color precedits de comentaris alhora sintètics i precisos, que és una autèntica joia. Joan Veny, però, també és l'ànima d'un altre projecte, menys conegut però igualment important per al coneixement de la rica varietat de la llengua catalana, tant en l'eix geogràfic com en el cronològic: em refereixo al projecte *Scripta* —promogut per Joan Veny i actualment dirigit per ell mateix i per Àngels Massip—, que té l'objectiu d'aplegar, de transcriure i d'editar, contextualitzats històricament i comentats lingüísticament, una vasta antologia de textos catalans, que abracci des dels orígens de la llengua fins al moment actual i que cobreixi tots els indrets de la nostra geografia i totes les tipologies textuals. A hores d'ara aquest projecte ja ha encetat dues sèries de publicacions. D'una banda, l'Institut d'Estudis Catalans ha editat quatre gruixuts volums antològics corresponents a les varietats menorquina, eivissenca

1. VENY, Joan / PONS, Lídia (1998): *Atles Lingüístic del Domini Català. Etnotextos del català oriental*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, 5).

2. VENY, Joan / PONS, Lídia (2001-2016): *Atles Lingüístic del Domini Català (ALDC)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 8 vol. publicats fins ara.

3. VENY, Joan (2007-2015): *Petit Atles Lingüístic del Domini Català (PALDC)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 5 vol. publicats fins ara.

i mallorquina, cadascun dels quals aplega una nodrida mostra de textos breus de totes les èpoques, contextualitzats i comentats lingüísticament d'acord amb una pauta sistemàtica.⁴ De l'altra, les Publicacions de l'Abadia de Montserrat han inaugurat la Col·lecció Scripta —de la qual ja han aparegut vuit volums—,⁵ dirigida per Xavier Luna-Batlle, membre del projecte, que acull l'edició individual de textos il·lustrats d'extensió superior, els quals tenen interès per a l'estudi de l'evolució de la llengua catalana en general i dels dialectes que la componen en particular, a banda de l'aportació que suposen a la història de diferents branques del saber. Justament el setè volum d'aquesta sèrie, aparegut el desembre de 2015, és una nova edició del *Regiment de preservació de pestilència* que va escriure el 1348 el metge lleidatà Jacme d'Agramont, tractat mèdic que ja havia merescut l'atenció de Joan Veny en ocasions anteriors. Aquesta nova edició conté la transcripció revisada, amb algunes correccions, i un estudi lingüístic elaborats per Joan Veny i una introducció redactada pel metge i estudis de textos mèdics medievals i moderns Francesc Cremades, a més d'un glossari elaborat per ambdós, i ha anat seguida de prop per l'aparició, el juliol de 2016, de la versió del *Regiment* en català actual, que ens ofereix també Francesc Cremades, precedida d'un extens i interessantíssim estudi històric, en una obra publicada pel Museu Comarcal de l'Urgell-Tàrrrega —ciutat on l'epidèmia de 1348 va resultar especialment tràgica i va desembocar en la terrible matança del call jueu— en una edició de format agradable i bellament il·lustrada, començant per la contraportada, que reproduïx un dibuix del jove artista targarí Jaume Ribalta Batalla. El llibre de Cremades porta un pròleg de Joan Veny, a qui l'autor adreça una sentida dedicatòria: «A Joan Veny. Ser professor és fruit de l'esforç, arribar a mestre és, a més, un do dels déus. Amb el meu agraïment, mestre Veny». Es tracta de dos volums, doncs, que resulten complementaris: l'un aporta una acurada transcripció del manuscrit medieval, precedida de l'anàlisi filològica, mentre que l'altre en forneix una llegidora translació al català actual, encapçalada per l'estudi del tractat des de l'òptica de la història de la medicina.

El 1348 Europa era devastada per una mortífera epidèmia, que va rebre el nom de *Mort Negra*, la qual va segar la vida a un terç de la població europea. En aquest context, un metge lleidatà, Jacme d'Agramont, catedràtic de l'Estudi General de Lleida, va redactar el primer tractat mèdic sobre la pestilència que es coneix escrit en una llengua romànica, el català, en una època en què la ciència mèdica s'expressava en llatí. La raó de la tria lingüística cal buscar-la en el caràcter profilàctic del contingut de l'obra, que per a resultar efectiva havia de ser compresa pels destinataris, els paers de Lleida, els quals des del govern municipal podien emprendre mesures de salut pública que contribuïssin a frenar l'avanç de l'epidèmia (quan Jacme d'Agramont escriu —«Ffo acabat aquest tractat en l'an de Nostre Seynnor Jhesu Christ MCCCXLVIII en la vigília de Sent March» [f.14v]— aquesta no ha traspassat encara els Pirineus, però l'autor té notícia dels estralls que causa serralada enllà). Es tracta d'un text que té un gran valor: des de la nostra perspectiva filològica, pel coneixement que ens aporta d'un estadi lingüístic cata-

4. VENY, Joan / MASSIP, Àngels (2009): *Scripta eivissenca*. Barcelona: IEC, 361 p. (Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, 14). VENY, Joan / MASSIP, Àngels (2011): *Scripta menorquina*. Barcelona: IEC, 521 p. (Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, 15). VENY, Joan / MASSIP, Àngels (2013): *Scripta mallorquina*. Barcelona: IEC. 2 vol., 1341 p. (Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, 19).

5. LUNA-BATLLE, Xavier (ed.) (2011): *Libre de plantar vinyes e arbres... (Tractat d'agricultura del s. xv)*. Barcelona: PAM (Col·lecció Scripta, 1). MASSIP, Àngels (ed.) (2012): *Al cor de la terra. (El món agrari a les Terres de l'Ebre al s. xx)*. Josep Olivàs Rodríguez. Barcelona: PAM (Col·lecció Scripta, 2). CURBET HEREU, Jordi (ed.) (2012): *El dietari de Joaquim Fina, de Palafrugell (1842-1878)*. Barcelona: PAM (Col·lecció Scripta, 3). BOSCH I RODOREDA, Andreu (ed.) (2013): *Capítols de la Barranxelleria i del dret de cabeçatge (l'Alguer, s. xvii i xviii)*. Barcelona: PAM (Col·lecció Scripta, 4). LUNA-BATLLE, Xavier / LUNA I BALAGUER, Joan (ed.) (2014): *Llibreta de notes i cartes (1838-1846) de Narcís Batlle, masover de Montiró*. Barcelona: PAM (Col·lecció Scripta, 5). MARTÍNEZ TABERNER, Catalina / VILLALONGA TERRASSA, Joan Carles (ed.) (2015): *Tres llibres d'aritmètica mallorquins. Antoni Fontiroig (1616 i c. 1670) i anònim (1803)*. Barcelona: PAM (Col·lecció Scripta, 6). VENY, Joan (ed.) (2015): *Regiment de preservació de pestilència (1348)*. Jacme d'Agramont (nova edició). Barcelona: PAM (Col·lecció Scripta, 7). LUNA I BALAGUER, Joan / LUNA-BATLLE, Xavier (ed.) (2017): *Lo jardiner hortolà y florista (1852)*. Caputxins de Catalunya. Barcelona: PAM (Col·lecció Scripta, 8).

là ben ubicat en el temps —el 1348— i en l'espai —la ciutat de Lleida—, però no podem oblidar que també té un gran valor des de la perspectiva de la història de la medicina, circumstància que ja era coneguda però que Francesc Cremades fa evident de manera documentada, argumentada i àmpliament contextualitzada en l'entorn de Catalunya, d'Europa i del món.

Els folis que contenen l'única còpia coneguda del *Regiment* d'Agramont —que havia demanat als paers de Lleida que donessin còpia del seu tractat a tot aquell que la demanés: «plàcie-us, seynnors, de donar-ne treslat a tot hom qui-n vuylle còpia» [f. 1rb]— van ser descoberts el juny de 1909, a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria de Verdú, pel linyolenc Enric Arderiu, arxiver d'Hisenda i de la Biblioteca Provincial de Lleida, en el transcurs d'una sortida organitzada pel Centre Excursionista de Lleida, del qual era cofundador. Arderiu el va donar a conèixer aquell mateix any a través de la transcripció que en va publicar al *Bulletí del Centre Excursionista de Lleida*,⁶ la qual va ser editada l'any següent com a extret, acompanyada d'una introducció del mateix Arderiu, en què narra la descoberta del tractat, i d'una altra que aquest va sol·licitar a Josep M. Roca, membre de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears i especialista en història de la medicina catalana de la baixa edat mitjana, el qual aporta una breu contextualització historicomèdica de l'obra d'Agramont i acaba adreçant-se al lector amb aquestes paraules: «Y ara llegidor, jo't faig fermança que no será debades el temps qu'esmersis llegint el Tractat de Mestre Jacme».⁷

Gràcies a la concessió de la V Beca Manuel de Montoliu, de la Diputació de Tarragona, Joan Veny —que havia estat catedràtic de Francès a l'Institut i a la Normal de Lleida, ciutat on havia entrat en contacte amb l'edició del *Regiment* feta pel seu descobridor— va emprendre l'estudi del manuscrit de Verdú i en va fer la primera edició amb rigor filològic, que va sortir publicada l'any 1971, precedida d'una introducció contextualitzadora i seguida d'una anàlisi lingüística molt detallada que posava en relleu el valor d'aquest tractat per a l'estudi de la història i de l'evolució de la llengua catalana i, en particular, del dialecte nord-occidental.⁸ Quan l'obra ja no es trobava, l'any 1993, Veny va reproduir-ne l'estudi, precedit de la introducció, en el llibre *Dialectologia filològica*,⁹ després de fer-hi algunes correccions i addicions; atesa la naturalesa del volum, la presentació historicocultural i la transcripció amb notes van restar-ne fora.

L'any 1998 la Universitat de Lleida, en el marc dels actes de commemoració del 700 aniversari de la fundació de l'Estudi General de Lleida, va promoure una nova edició del tractat d'Agramont, catedràtic d'aquesta institució, que és una obra de col·leccionista.¹⁰ Joan Veny hi va publicar novament la transcripció i l'estudi lingüístic del text i, com és esperable del seu rigor, va aprofitar l'avinentsa per a revisar-los i introduir-hi algunes millores. Aquesta nova edició s'acompanyava d'una introducció historicomèdica a càrrec dels historiadors de la medicina Jon Arrizabalaga, del Departament d'Història de la Ciència de la Institució «Milà i Fontanals» del CSIC, i Luis García Ballester, de la Universitat de Cantàbria, reproduïa íntegrament en edició facsímil els catorze folis, recto i verso, de l'única còpia del *Regiment* i venia

6. «Regiment de preservacio a epidimia o pestilencia e mortaldats. Epistola de Maestre Jacme d'Agramont als honrats e discrets seynnors pahers e conseyll de la Ciutat de leyda. 1348. Manuscrit existent al Arxiu parroquial de Verdú». *Bulletí del Centre Excursionista de Lleyda*. Any II, 1909, p. 55-93.

7. *Regiment de preservacio a epidimia o pestilencia e mortaldats. Epistola de Maestre Jacme d'Agramont als honrats e discrets seynnors pahers e conseyll de la civtat de Lleyda, amb entraments de l'Enrich Arderiv y d'en Joseph M. Roca*. Lleyda: Estampa de Joseph A. Pagés, 1910. Accessible a la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives dins de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes <<http://www.lluivives.com/>>.

8. VENY, Joan (1971): *Regiment de preservació de pestilència de Jacme d'Agramont (s. XIV). Introducció, transcripció i estudi lingüístic*. Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona.

9. VENY, Joan (1993): «Estudi lingüístic del *Regiment de preservació de pestilència* de Jacme d'Agramont». *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*. Barcelona: Curial; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 121-203.

10. D'AGRAMONT, Jacme: *Regiment de preservació de la pestilència (Lleida, 1348)*. Estudis introductoris i glossari de Jon Arrizabalaga, Luis García Ballester i Joan Veny. Edició de Joan Veny. Il·lustracions de Josep Minguell. Pròleg de Jaume Porta i Casanellas. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998.

embellida per les il·lustracions de Josep Minguell, corresponents als dibuixos preliminars per a l'elaboració de la pintura mural de la Facultat de Medicina de la Universitat de Lleida realitzada amb motiu del seu 700 aniversari. El llavors rector d'aquesta institució, Jaume Porta i Casanellas, en signava el pròleg.

L'alacantí Francesc Cremades, llicenciat en Medicina per la Universitat de València, entra en la història de les anàlisis del manuscrit de Verdú el 2009, gràcies a la tesi doctoral que va elaborar sota la direcció de Vicent Martines i que va presentar al Departament de Traducció i Interpretació de la Universitat d'Alacant: *Traducció al castellà del Regiment de preservació a epidèmia o pestilència e mortaldats de Jacme d'Agramont*.¹¹ A partir de llavors Francesc Cremades ha esdevingut col·laborador assidu de la revista *Estudis Romànics*, en la qual ha publicat quatre articles de recerca sobre textos mèdics de l'època medieval i moderna. El primer, «El Regiment de Jacme d'Agramont i la seva projecció internacional» (*ER* 33 [2011], 315-323), és una altra contribució a l'estudi del tractat de 1348, en la qual assenyala que la importància de la troballa feta a l'Arxiu Parroquial de Verdú va ser reconeguda arran de l'exposició bibliogràfica que va tenir lloc en el marc del *Segon Congrés de Metges en Llengua Catalana*, celebrat a Barcelona el 1917, i al fet que Salvador Vives i Casajuana, membre de la *Société Française d'Histoire de la Médecine* en va trametre una còpia al metge suís Arnold Carl Klebs, membre de la mateixa *Société*, que es va convertir en el gran difusor del Regiment a Europa i als Estats Units, on el tractat d'Agramont va impactar profundament en l'ànim del bacteriòleg Charles-Edward Amory Winslow, pare del concepte actual de *salut pública*, que des de la Universitat de Yale l'any 1949 va publicar —juntament amb Maria Luisa de Ayala, esposa de Francesc Duran i Reynals, ambdós investigadors a Yale— una traducció del Regiment d'Agramont a l'anglès i en va escriure grans lloances en un estudi aparegut l'any anterior. Ultra aquest article, Cremades també ha publicat —en aquesta ocasió de manera conjunta amb Brauli Montoya— un treball que va aparèixer en dos volums successius d'*Estudis Romànics* (*ER* 34 [2012], 165-207 i *ER* 35 [2013], 139-171), «Rerefons lingüístic i mèdic d'un text sobre l'epidèmia de 1678 a Oriola», en relació amb la mortaldat que —sumada a l'expulsió dels moriscos de 1609— va acabar tenint com a conseqüència la pèrdua d'aquest territori per al domini lingüístic català. També ha aparegut en les planes d'aquesta mateixa revista l'estudi «El Patit Tractat: presentació, traducció al català actual i glossari» (*ER* 36 [2014], 59-85), amb la translació al català d'avui d'un altre dels textos sobre prevenció de pestilències, aquest cop de la segona meitat del xv, que prèviament havia estat editat i analitzat lingüísticament per Joan Veny.¹² A més, Cremades també és autor d'un treball sobre lèxic mèdic català, en què s'acaren tota una sèrie de termes mèdics amb la denominació o les denominacions corresponents en la llengua popular (n'hi ha aplegades unes quatre-centes), algunes de les quals en via de caure en desús: «Medicina: canvi social i canvi lingüístic», aparegut en un volum col·lectiu.¹³

Com hem avançat, Cremades és l'autor també de la introducció historicomèdica de la ja esmentada nova edició del Regiment publicada el 2015 per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat com a setè volum de la Col·lecció Scripta, la qual arriba en un moment en què les edicions anteriors estan exhaurides. S'hi reproduceix la transcripció anotada del text, novament revisada, ço que ha permès a Joan Veny la correcció d'algunes poques lectures de les edicions anteriors, sigui per salvar algun descuit tipogràfic o sigui perquè les noves tecnologies de reproducció fotogràfica digital de manuscrits ofereixen unes possibilitats de neteja visual i d'ampliació de les imatges que avui ens permeten arribar a veure detalls que abans l'ull nu, per ensinistrat que fos, no podia atènyer.¹⁴ D'altra banda, en aquesta

11. CREMADES RODRÍGUEZ, Francisco José (2009): *Traducció al castellà del Regiment de preservació a epidèmia o pestilència e mortaldats de Jacme d'Agramont*. Publicada digitalment en pdf el 2011 a la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives dins de la Biblioteca Virtual Míguel de Cervantes (<<http://www.lluisvives.com/>>).

12. VENY, Joan (1985): «Patit tractat sobre lo regiment en temps de hepidèmie (s. xv). Edició i estudi lingüístic». *Homenatge a Antoni Comas*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 545-567.

13. MARTINES, Vicent et al. (ed.) (2003): *Llengua, societat i ensenyament*. Vol. II. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 5-40 (Symposia Philologica, 7).

14. La reproducció fotogràfica digital en alta qualitat del manuscrit custodiat a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria de Verdú és ara accessible lliurement i gratuïta al repositori Memòria Digital de Catalunya (<<http://mdc1.cbuc.cat>>).

nova edició es condensa l'exhaustiu estudi lingüístic que Joan Veny va publicar inicialment el 1971 i que va reaparèixer, en cada nova ocasió amb algunes addicions i millores, el 1993 i el 1998. La coherència de la Col·lecció Scripta demanava aquest procés de síntesi, per servir l'estructura homogènia dels comentaris lingüístics que publica i per adequar-se a l'estil rigorós però amè i divulgatiu que s'ha volgut donar a aquesta col·lecció, que vol atreure al valor lingüístic dels textos estudiats una població culta però no necessàriament amb formació filològica, sinó familiaritzada amb altres camps del saber com la medicina, les matemàtiques o l'agronomia.¹⁵ El volum, de 111 pàgines, s'obre amb una «Presentació» (p. 11-13) del director de la col·lecció, Xavier Luna-Batlle, i amb l'esmentada «Introducció» (p. 15-23) de Francesc Cremades. Tot seguit s'hi troba l'«Estudi lingüístic» (p. 25-39) de Joan Veny, estructurat en els apartats següents: «Fonètica» («Vocalisme tònic», «Vocalisme àton», «Consonantisme»), «Morfologia» («Morfologia nominal», «Morfologia verbal»), «Lèxic» («Interès diacrònic», «Pòsit dialectal»), «Conclusions», «Criteris d'edició» i «Bibliografia». S'hi revela, «gràcies a la sagacitat de Francesc Cremades» (p. 12), que l'única còpia que es conserva del *Regiment*, pròpera cronològicament a l'original, ha estat redactada per dues mans, una de principal i una de secundària que s'observa en el foli 8 verso i en una part del 9 recto, circumstància que esdevé evident a través de l'observació de la taula comparativa inclosa (p. 34): «Les dues mans del manuscrit en la frase *e si per aventura* on es veu que el traç no és el mateix i que es fan servir diferents abreviatures», «mà A (foli 8r) “E si per aventura l'èer», «mà B (foli 8v) “E si per aventura lo cor». A continuació el lector troba l'acurada edició del *Regiment de preservació de pestilència* (p. 41-88), seguida d'un utilíssim «Glossari» (p. 91-110) elaborat conjuntament per Joan Veny i Francesc Cremades, que tant recull els termes d'especialitat com les formes lingüístiques que poden oferir dificultats al lector pel fet d'ésser dialectals o d'haver esdevingut arcaïques. Tanca el volum la taula dels «Símbols de les mesures que s'usen en les fórmules i llurs equivalències» (p. 111). Val a dir que aquesta nova edició, malgrat el format de butxaca que s'ha donat a la Col·lecció Scripta —i que en permet la venda a un preu realment assequible—, és molt acurada en els aspectes materials —el paper, per exemple, té un gruix i una blancor que permeten llegir sense dificultats la lletra menuda de les notes i fan que les il·lustracions s'ofereixin nítides, fins i tot tractant-se de reproduccions d'un manuscrit de mitjan segle XIV: «Foli 1 recto (“en lo any 1348” afegit a posteriori)» (p. 9), «Foli 4 recto» (p. 10), «Foli 9 recto (copiat per una segona mà)» (p. 14), «Foli 12 recto» (p. 24), «Foli 5 recto, on hi ha els fragments que van aparèixer a *Archiv für Geschichte der Medizin*, núm. XVII, p. 120-121, 1925» (p. 40), «Foli 10 verso» (p. 89), «Foli 14 verso i últim» (p. 89).

Centrant-nos en el llibre en què Cremades culmina el seu estudi sobre el *Regiment* d'Agramont, aquest —que s'obre amb el «Pròleg» (p. 11-13) ja esmentat de Joan Veny— s'estructura en cinc capítols d'anàlisi de l'obra, del seu autor i del context que els envoltava des de la perspectiva de la història de la ciència mèdica. El capítol «1. El *Regiment* trobat a Verdú» (p. 15-33) narra el descobriment del manuscrit a l'Arxiu Parroquial de Santa Maria de Verdú —del qual també es fa una descripció— i en ressegueix documentadament la divulgació a Catalunya i entre els historiadors de la medicina d'Europa i dels Estats Units. Aquest primer capítol s'acompanya de nombroses il·lustracions: «Primera plana de l'original del segle XIV del *Regiment de preservació de pestilència de Jacme d'Agramont*, conservat a l'Arxiu Parroquial de Verdú» (p. 18), «Església parroquial de Verdú. A la dreta del rosetó hi ha la finestra reixada de l'Arxiu Parroquial. Façana principal de l'església parroquial de Verdú» (p. 20), «Antic accés a la sala de l'Arxiu Parroquial de Verdú» (p. 21), «Portada de la primera edició del *Regiment de preservació de pestilència* (transcrit per Enric Arderiu), apareguda al *Bulletí del Centre Excursionista de Lleyda* (Any II, 1909-1910)» (p. 23), «Paràgraf de la pàgina 5r, columna a, del manuscrit del *Regiment* de Jacme d'Agramont. La transcripció d'aquest fragment, amb errors, es va publicar a la revista *Archiv für Geschichte der Medizin* (XVII, any 1925, p. 120-121)» (p. 26), «Historiadors de la Medicina

15. Tanmateix qui vulgui consultar l'estudi lingüístic detallat pot accedir-hi fàcilment a través de la digitalització que la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives dins de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes va fer el 1999 del volum aparegut el 1998 (<<http://www.lluivives.com/>>).

que van fer conèixer el text d'Agramont a Europa. D'esquerra a dreta: Stephen d'Irsay, A.C. Klebs, H.E. Sigerist i Karl Sudhoff, (amb F.W.T. Hunger i Owsei Temkin). 27 d'abril de 1929» (p. 33).

En el segon capítol, «2. La identitat de Jacme d'Agramont» (p. 35-55), Cremades exposa el coneixement, més aviat escàs, que es té d'aquesta figura, separant clarament les hipòtesis de les notícies biogràfiques amb suport documental, procedents del Llibre d'actes del Consell General (1349-1350) i del Llibre de crims (1351-1352), que permeten saber que Jacme d'Agramont vivia al carrer de Madrona —desaparegut després de la reforma del casc antic—, que la seva esposa es deia Ysabel i que, molt probablement, havia quedat vídua abans del 13 de novembre de 1349. Val a dir que el volum inclou la reproducció fotogràfica de dos dels folis d'aquests documents on apareix el nom de Jacme d'Agramont: «Llibre d'actes del Consell General 1349-1350, foli 34 v (Arxiu Municipal de Lleida). Les tres primeres línies, que fan referència a Jacme d'Agramont i al seu llibre, estan transcrites a la pàgina 37» (p. 38), «Llibre de Crims 1351-1352, foli 83 r (Arxiu Municipal de Lleida). Hi figura el nom de Jacme d'Agramont i s'esmenta l'alberg del carrer de Madrona, motiu de lauplicació que fa l'esposa de mestre Jacme (na Ysabel)» (p. 39). A banda de les dades segures, el capítol també recull diverses hipòtesis que s'han formulat sobre la persona de Jacme d'Agramont, com que es desplaçés de Lleida a Calatayud per atendre el rei Jaume II, que fos el pare de Johan Jacme —canceller de l'Estudi de Montpeller i autor de diverses obres mèdiques, entre les quals algunes de referides a la prevenció de la pestilència— o que hagués estudiat a Montpeller en un ambient influït per l'espiritualisme i, tal volta, fos beguú com Arnau de Vilanova.

En el capítol tercer, «3. L'Europa de les universitats baixmedievales» (p. 57-73), Cremades, després de fer un repàs a l'origen dels estudis generals —les universitats d'avui— i d'explicar-ne l'organització interna, se centra en l'estudi de la medicina a Europa, primer, i a l'Estudi General de Lleida, creat per la voluntat del monarca Jaume II, tot seguit. Aquestes pàgines s'il·lustren amb la «Vista exterior de la Seu Vella de Lleida i altar Major de Santa Maria de la Seu Vella de Lleida, on cada any juraven el seu càrrec els clavis» (p. 69) i amb l'«Església de Sant Martí de Lleida. Aquesta era l'església de l'Estudi General» (p. 71).

«4. La pestilència de 1348» (p. 75-95) és el tema del quart capítol. Aquest s'obre amb la narració de l'arribada de l'epidèmia a Europa a través del port de Messina, l'octubre de 1347, i de la seva entrada a la Corona d'Aragó a través dels ports de València i de Barcelona, el maig de 1348 —recordem que Agramont havia acabat el seu tractat el 24 d'abril de 1348. Tot seguit, Cremades escriu unes consideracions sobre el significat variable al llarg de la història dels termes *pestilència* i *pesta*, i esmenta els records històrics de diferents epidèmies, per a centrar-se després en la de 1348, la *Mort Negra*, avui coneguda com a *Pesta Negra*: com s'hi van enfrontar els metges, com va modificar el comportament de la població i les conseqüències socials a llarg termini que va acabar tenint. «L'enterrament de les víctimes de la plaga a Tournai. Detall d'una miniatura de *Les Cròniques de Gilles Li Moisis* (1272-1352), abat del monestir de St. Martin of the Righteous. Bibliothèque royale de Belgique» (p. 85) i el «Detall del quadre *El triomf de la mort* (1561-1563) de Bruegel el Vell. Museo del Prado» (p. 93) il·lustren aquest capítol.

La introducció al contingut del *Regiment* des de la perspectiva de la història de la medicina es conté en el capítol «5. El *Regiment* d'Agramont» (p. 97-119), que situa el tractat del metge lleidatà tenint en compte els coneixements mèdics de la seva època: la medicina grega, la figura de Galè i la dietètica galènica, la teoria de les tres ànimes, i la tradició de les anomenades *epístoles d'higiene* i dels *calendaris dietètics*, que va desembocar en la redacció dels *regimena sanitatis* —textos mèdics intractius baixmedievales, de finalitat profilàctica, que es basen en coneixements grecoàrabs i van ser redactats per metges il·lustrats, com és el cas del *Regiment* d'Agramont, al contingut mèdic del qual es fa una aproximació detallada en aquest capítol, que també conté dues il·lustracions que ajuden a situar-se en el context: «Metge del segle XIII examinant l'orina d'un malalt. Imatge de Gerardus Cremonensis, *Recueil des traités de médecine* (1250-1260). Reproduït a *Inventions et découvertes au Moyen Âge*, de Samuel Sadaune» (p. 115) i «Indumentària que vestien els metges del segle XVII quan tractaven malalts de pestilència. El bec estava ple d'herbes que, suposadament, purificaven l'aire que respiraven. Dibuix de Paul Fürst, "Doctor Schnabel von Rom", extret d'*Imaginerie from the History of Medicine*, Roma, 1656» (p. 117).

A continuació el lector arriba a la translació del manuscrit medieval cap al català dels nostres dies, «6. El *Regiment* en català actual» (p. 123-155), que cal remarcar que fa de molt bon llegir. Tanca el volum un «Glossari» (p. 157-163) de termes mèdics, la reproducció de les «Receptes» (p. 165-172) en llatí contingudes en el tractat d'Agramont —acompanyades també d'un glossari de termes mèdics llatins— i, finalment, la «Bibliografia» (p. 173-178).

Arribats aquí, ja només em resta cloure la ressenya, i em permeto de fer-ho manllevant els mots amb què Joan Veny clou el seu pròleg: «Així com Agramont escrivia el seu tractat per al poble, perquè sabés com protegir-se del flagell pestilencial, semblantment Cremades en fa el trasllat al català d'avui perquè el poble, sense els entrebancs de l'arcaïcitat lingüística, pugui assaborir la prosa clara i ordenada del catedràtic de Lleida, amb explicació dels termes més especialitzats. Un esforç lloable que mereix la gratitud dels interessats pels temes relacionats tant amb la medicina com amb la literatura didàctica» (p. 13). Gràcies, doncs, li siguin —i els siguin— donades.

Mar MASSANELL I MESSALLES
Universitat Autònoma de Barcelona

D. A. (2016): *Antoni M. Badia i Margarit. Sessió en memòria*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica (Semblances Biogràfiques, LXV), 86 p.

El llibre recull les intervencions que es van fer el 12 de novembre de 2015 a la sala Prat de la Riba de l'IEC en homenatge al lingüista Antoni Maria Badia i Margarit, al cap d'un any del seu traspàs. És el número seixanta-cinc de la col·lecció de semblances biogràfiques de membres de l'IEC d'un especial relleu. Un lloc ben merescut, al costat dels filòlegs Antoni M. Alcover, Francesc de Borja Moll, Jordi Rubió i Balaguer, Ramon Aramon o d'escriptors com Joaquim Ruyra, Josep Carner o Miquel dels Sants Oliver.

Joandomènec Ros, president actual de l'IEC, hi rememora els anys de Badia en les tasques de rector de la Universitat de Barcelona, en una època difícil. Montserrat Badia i Joan Martí i Castell ens ofereixen sengles punts de vista del vessant humà de Badia. La filla de Badia remarca la solidesa ètica d'un pare dedicat a la professió amb unes maneres exemplars fonamentades en la bondat i l'honradesa i vestides amb una senzillesa cordial i afable, actituds que mantenia en la vida familiar i en la pública. I recorda el pis del carrer Portaferrixa, visitat tant per grans científics com per gent senzilla o de l'Església, on eren acollits amb la mateixa amabilitat. A les aules desplegava la passió per l'ensenyament i l'interès ampli per totes les facetes de la lingüística, tant com per les perspectives d'una Catalunya lliure. Martí assenyalava com és d'indestriable el vessant científic del vessant humà de Badia, i recorda el lema «ciència i passió» que féu servir en un dels nombrosos llibres de l'amic i mestre recordat, i precisa les vinculacions en la seva formació amb la Mútua Escolar Blanquerna o els Estudis Universitaris Catalans clandestins, com també la connexió amb Dámaso Alonso, que li demanà la *Gramàtica catalana* (1962) per a Gredos. I recorda el pas breu per la presó el 1967, com també les estades a l'estranger, en alguns cops empeses pels problemes policials que li ocasionà la seva oposició al franquisme.

Jordi Carbonell, ara també traspasat, explica que coincidí amb Badia a la universitat dels anys quaranta («grisa i lamentable institució») i comenta el contrast amb la represa clandestina dels Estudis Universitaris Catalans el 1942, on també coincidiren. Cal recordar Badia, afegeix Carbonell, també com a membre molt actiu i constant de l'IEC des de ben aviat en la postguerra (nomenat membre de la Secció Filològica el 1968, col·laborador d'*Estudis Romànics* des del 1947, seguint les petges de Ramon Aramon, Jordi Rubió i Balaguer i Pere Bohigas).

Josep Massot ressegueix la projecció internacional de Badia: ens explica com l'accés a la filologia europea el féu primer amb Antoni Griera sense poder sortir de la Península Ibèrica, cosa que aprofità per a entrar en contacte a Madrid amb Dámaso Alonso o Manuel Alvar i publicar en espanyol la *Gramàtica històrica catalana* (1951) o per a col·laborar en la *Enciclopèdia lingüística hispànica*. Poc més enda-